

Fenntarthatóság a Laudato Si' enciklikában és a Párizsi Klímaegyezményben

A fenntarthatóság fogalma, a Laudato si'¹ és a Párizsi Klímaegyezmény² alkotta háromszög tartalmi vizsgálatát érdemes egy negatív összehasonlítással kezdeni. A két utóbbi dokumentum közötti egyik összekötő kapocs ugyanis az, hogy egyikük sem tartalmazza a fenntartható fejlődés definícióját, ahogyan egyébként az ENSZ Éghajlatvédelmi Keretegyezménye³ és annak 1997-ben elfogadott Kiotói Kiegészítő Jegyzőkönyve⁴ sem.

Felmerül tehát a kérdés: hogyan határozhatjuk meg a fenntarthatóságot mint a vizsgálódás fő tárgyát, illetve az hogyan, milyen minőségben jelenik meg a különböző elképzelésekben?

A fogalmi magyarázattal ennek a kötetnek több írása is foglalkozik, így jelen tanulmányban elegendő annyit leszögezni, hogy a fenntarthatóság legtöbbször és legáltalánosabban idézett definíciója az 1987-ben a Brundtland Bizottság által kiadott ENSZ-jelentésben található: "kielégíti a jelen szükségleteit anélkül, hogy a jövő generációk saját szükségleteik kielégítésére irányuló képességeit terhelné."⁵

Sok más dokumentum mellett egy későbbi ENSZ-jelentés, a World Summit Outcome 2005 három kulcsfontosságú aspektusból tárgyalja a fenntartható fejlődés fogalmát: a gazdasági fejlődés, a társadalmi fejlődés és a környezetvédelem szempontjából.⁶ Mivel a Párizsi Klímaegyezmény az üvegházhatású gázok kibocsátásának csökkentését célozza elsődleges prioritásként, a Laudato si' enciklikával kapcsolatos legfontosabb közös megközelítést a környezetvédelem területén találjuk.

A Laudato si' és a környezetvédelem közös vonatkozásait már egy korábbi kiadványunk is tárgyalta,⁷ ezért a témára ebben a tanulmányban elsősorban a Párizsi Egyezményt vizsgálva koncentrálok. Tartalmi összecsengésük mellett a két dokumentum létrejötte is mutat kapcsolódási pontokat. A Laudato si' Ferenc pápa pontifikátusának második enciklikája,⁸ amely 2015. május 24-én jelent meg, és a társadalmi igazságosságra, azon belül korunk égető ökológiai kérdéseire hívta fel a figyelmet; a Párizsi Klímaegyezmény pedig az Egyesült Nemzetek égisze alatt 1992-ben Rio de Janeirowan alapított Éghajlat-változási Keretegyezmény (UNFCCC) 21. konferenciáján, Párizsban létrehozott megállapodás, amelyben a résztvevő államok az üvegházhatású gázok kibocsátását szabályozták 2015 decemberében. Időben és logikailag tehát a Párizsi Egyezmény a Laudato si' után következik, amely természetjogi és erkölcsi alapokat nyújt a kérdés tárgyalásához.

Bár azt nem tudhatjuk, hogy a tárgyalásokban ténylegesen mekkora szerepet játszott, vagy volt-e egyáltalán szerepe az enciklikának, annak 5. fejezetét vizsgálva annyi biztosan elmondható róla, hogy megszólítja a politikai döntéshozókat és a tudomány képviselőit, akiknek az Egyház nem akar a helyébe lépni, ám becsületes és átlátható vitát vár tőlük. A többi fejezettel együtt a Laudato si' emlékeztet rá, hogy a Föld az emberiség közös öröksége, amelynek gondozása közös felelősség. A Párizsi Egyezmény létrejöttéhez Ferenc pápa nemcsak enciklikájával és egyházi útmutatással kívánt hozzájárulni, de nyílt és aktív diplomáciai tevékenységet is kifejtett.

A Szentszék külpolitikájában az egyházfő és az Államtitkárság kulcsszerepet játszik: a pápa klasszikus diplomáciai eszközökkel, közleményekkel, érdekek és hatalmak közötti közvetítéssel,⁹ vagy akár nemzetközi konferenciákon való részvétellel is alakítójává válhat a nemzetközi kapcsolatoknak.¹⁰ A Klímaegyezmény megszületése előtti hónapokban Ferenc pápa diplomáciai téren is aktív tevékenységet folytatott, valamint beszédeiben is gyakran hívta fel a figyelmet a környezetvédelemre és a fenntarthatóságra. Ezek közül a legjelentősebbek a 2015 szeptemberében tett amerikai látogatásához köthetők, amelynek során Barack Obama elnökkel is találkozott,¹¹ illetve részt vett és fel is szólalt az ENSZ Közgyűlésén.¹² (Az Egyesült Államok illetve Kanada kulcsfontosságú tényező a kérdésben, ugyanis az 1997-es kiotói megállapodásból mindketten kihátráltak.) Bár a Szentszék nemzetközi ügyekben általában óvatosan nyilatkozik meg, a fenntarthatóság és a klímavédelem egy olyan területnek bizonyult, ahol Ferenc pápa hallatta a hangját és konkrét diplomáciai lépéseket is tett.

A fenntartható fejlődés és a környezetvédelem gondolata fellelhető a Laudato si' és a Párizsi Egyezmény gyökereiben, szellemi forrásaiban és intézményes előzményeiben is. Ferenc pápa enciklikájával egészen Assisi Szent Ferencig nyúl vissza, nemcsak a szociális érzékenység fontosságát exponálva, hanem a teremtet világ szakrális mivoltát is hangsúlyozva. Mindezt Földünket egy édesanyához hasonlítva teszi. A Föld-Anyá hasonlat egyébként megjelenik a Párizsi Egyezményben is: a bevezető rész tizenharmadik gondolata az ökoszisztémák sértetlenségének biztosításával foglalkozik, ahol szó szerint a „Mother Earth” kifejezés szerepel. Azonban találunk más kapcsolódási pontokat is az Egyház és az ENSZ között. Ferenc pápa utal VI. Pál pápára is, aki szintén felszólalt a környezeti problémakörrel kapcsolatban, sőt az ENSZ Élelmezésügyi és Mezőgazdasági Szervezete¹³ előtt is felhívta a figyelmet egy ökológiai katasztrófa bekövetkezésének lehetőségére, illetve arra, hogy az emberiség magatartásának sürgősen változnia kell. Ferenc pápa utal Szent XXIII. János pápa

1963-as *Pacem in terris* enciklikájára is,¹⁴ ahogyan rávilágít arra is, hogy az ökológia az elmúlt évtizedekben minden elődjének pontifikátusa alatt téma volt. Így megemlíti Szent II. János Pál pápa *Redemptor Hominis* enciklikáját¹⁵ és aggodalmát a Földet az emberi fogyasztásnak alárendelő magatartás miatt; továbbá XVI. Benedek pápa gondolatát is, miszerint az emberiség a társadalmi és a természeti környezetnek is károkat okoz, amikor megfeledkezik arról, hogy „az ember nem önmagát létrehozó szabadság.”¹⁶ Végül érdemes megemlíteni, hogy a megosztottság ellenére a katolikus és az ortodox kereszténység nézőpontja is egybecseng: ezzel kapcsolatban a pápa Bartolomaiosz moszkvai pátriárka 1997-es beszédét idézi, amelyben a keleti keresztény egyház vezetője azt hangsúlyozza, hogy bármilyen kis környezeti kárt okozunk, ezzel a teremtés elcsúfításához járulunk hozzá, és kiemeli a problémák lelki és etikai gyökereinek vizsgálatát a pusztán technikai szempontok helyett.¹⁷

A Párizsi Egyezmény inkább intézményes és a nemzetközi jog fejlődéséhez kapcsolódó utalásokat fogalmaz meg. Az Egyezmény legjelentősebb előzménye és egyben kerete az ENSZ Éghajlatvédelmi Keretegyezménye, amelynek alapelveit a Párizsi Egyezmény közvetetten magáénak tekinti, így utal az ENSZ Emberi Környezetről szóló 1972-es jelentésére,¹⁸ a Második Éghajlati Világkonferenciára,¹⁹ az Egyesült Nemzetek Chartájára,²⁰ a Durban Platformra,²¹ az ózonréteg védelméről szóló 1985. évi Bécsi Egyezményre, a Meteorológiai Világszervezet²² tevékenységére és az ENSZ Környezeti Programjára,²³ valamint számos más közgyűlési határozatra,²⁴ kitérve egyúttal a fejlődő országok nehézségeire és a szegénység pusztító hatására is, megállapítva, hogy a klímaváltozás az emberiség közös ügye.

Ami a Párizsi Egyezmény érdemi, tartalmi részét illeti, az leginkább a *Laudato si'* „A vallások, párbeszédben a tudományokkal” című V. fejezetével mutat analógiákat, amely a nemzetközi közösséget szólítja meg. A *Laudato si'* első négy fejezete inkább leíró, értékelő jellegű; útmutatásokat, normatív részeket inkább az utolsó két fejezet tartalmaz, amelyek közül az említett V. fejezet a nemzetközi közösséget, a politikai, gazdasági és tudományos szférát szólítja meg, míg az enciklika „Nevelés és ökológiai spiritualitás” című VI. fejezete az emberiség pasztorációjának tekinthető: az emberiséghez az egyének szintjén szól, minden egyes embert az élet- és gondolkodásmódja megváltoztatására buzdítva.

Mindkét dokumentum elfogadja és ki is nyilatkoztatja az emberiség felelősségét a környezet iránt. Azonban míg ez Ferenc pápánál egy vallásos természetjogi felfogásban jelenik meg – vagyis abban, hogy az emberiség mint a teremtett világ része elsősorban Istennek tartozik egy

magasabb rendű felelősséggel, amelynek a pápa személyes morális vetületeire is próbál rávilágítani –, addig a Párizsi Egyezményben végszükségben egy harmadik generációs jog jelenik meg, amelynek immanens alanya az emberiség, annak is a jövő generációi.

További párhuzamként a szolidaritás elemét fedezhetjük fel az országok és érintett területek észak/dél, fejlett/fejlődő tengelye alapján. Ez a méltányossági elem az Egyezményben történelmi okokból és a ma is fennálló egyenlőtlenségből fakad, vagyis abból, hogy a fejlett országok korábban károsították a környezetet, illetve napjainkban is globális egyenlőtlenségeket okoznak, s ezért kötelességük szolidaritást vállalni a fejlődő országokkal és térségekkel. Ferenc pápa ezzel kapcsolatban az enciklika II. fejezetben kifejti, hogy Isten az egész emberi nemnek adta a Földet, és a természeti környezet olyan közjó, amely az egész emberiség közös öröksége.²⁵ Majd, miután pozitív példaként hozta fel a Riói Konferenciát (167. pont), az 1972-es Stockholmi Nyilatkozatot (167. pont), a veszélyes hulladékok ellenőrzésére megkötött 1989-es Bázeli Egyezményt (168. pont) és a vadon élő állatok védelméről szóló 1973-as Washingtoni Egyezményt, a pápa hangoztatja a nemzetközi fellépés szükségességét (170. pont). Figyelmeztet ugyanakkor a nemzetközi fellépés veszélyeire is, vagyis arra, hogy helytelen, ha az intézkedések azon fejlődő országokra róják a terheket, amelyek inkább elszenvető alanyai a környezetkárosításnak és a globális egyenlőtlenségnek (170. pont). A fejlődő országoknak elsősorban szociális intézkedésekkel, illetve a korrupció felszámolásával és a kiváltságosok fogyasztásának mérséklésével kell hozzájárulniuk a környezet megóvásához, a korábban a bolygó károsításának árán fejlődő gazdag országoknak pedig ehhez technológiai és egyéb segítséget kell nyújtaniuk (172. pont).²⁶ Vagyis Ferenc pápa szerint olyan globális válasz szükséges, amelyben összekapcsolódik a szegények segítése és a környezetkárosítás mérséklése (175. pont).

Az Egyezmény alapján a fejlett és a fejlődő országok is „Nemzetileg Meghatározott Hozzájárulást” (Nationally Determined Contributions) tesznek,²⁷ amelyeket összesítve további tárgyalások során alakul majd az arányosított végeredmény. A fejlődő országok szerepével kapcsolatban persze jogosan merül fel, hogy például Brazília és Kína milyen alapon szerepelnek a rászorulók között.

Az Egyezményben számszerűsítéseket kevésbé találunk, a 2. cikk célként megfogalmazza, hogy a felek:

- a) a globális felmelegedés mértékét az iparosodást megelőző szinthez képest 2 °C alatt tartják, és hosszú távon igyekeznek azt 1,5 °C alá szorítani,

- b) az élelmiszerellátás biztonsága érdekében csökkentik az üvegházhatású gázok kibocsátását, és növelik a klímaváltozás hatásaival ellentétes folyamatokhoz való alkalmazkodóképességüket,
- c) pénzügyi keretet biztosítanak az alacsony üveggázkibocsátást és a klímavédelmet célzó fejlesztéseknek.

Az Egyezmény 2020-tól lép életbe, és az a) pontban megfogalmazott cél teljesítésének kötelezettségét globálisan vállalja, vagyis a feleknek együttesen kell a célokat elérniük, az arányokról pedig a nemzeti hozzájárulások alapján zajlanak majd további tárgyalások. A Párizsi Egyezmény tehát inkább egyfajta keretet és menetrendet vázol fel, mintsem végső megoldást adna. Ezen a ponton találunk eltéréseket a Laudato si' enciklikával, hiszen Ferenc pápa olyan megállapodást sürgetett, amely lehetővé tette volna a nemzetközi közösség számára a rendelkezések végrehajtását és azok elmulasztásának szankcionálását (173. pont). Az enciklika azon intelmeinek azonban, amelyek a döntéshozókat tisztességes párbeszédre és vitára buzdítják, az Egyezmény tökéletesen megfelel, hiszen tulajdonképpen egy minimumot alkot meg, és a további tárgyalások kereteit szabja meg. Tegyük hozzá ehhez, hogy az Egyezmény létrejötte korántsem volt magától értetődő: az 1997-es Kiotói Jegyzőkönyvet például az Egyesült Államok nem írta alá, és Kanada is kihátrált belőle, ahogyan a 2009-es Koppenhágai csúcs kudarcra is mindmáig fájó pont,²⁸ de jelenleg is bizonytalan több megállapodás ratifikálása, mint például a fejlett és a fejlődő országok arányos hozzájárulását rendezni kívánó 2012-es Dohai Konferencián kezdeményezett megállapodás is.²⁹

A párbeszéd előtérbe helyezésén túl az Egyezmény technológiai együttműködést, technológiaátadást és kapacitásbővítést is biztosít a fejlődő országoknak, viszont több eltérést is mutat az enciklikától néhány további tekintetben. Az Egyezmény ugyanis az említett nem-piaci mechanizmusok és támogatások mellett a piaci mechanizmusoknak is teret enged, ami ellen Ferenc pápa felszólalt, amikor az emissziós kvótákat – amelyek egyébként valóban nyújtanak némi rugalmasságot a kitűzött célok teljesítéséhez – csupán kibúvónak, a környezetszennyezést relativizáló tényezőnek nevezte (173. pont).

A Klímavédelmi Keretegyezmény majd negyed évszázad után még mindig messze áll a megvalósulástól. Kétségtelen siker, hogy két országot (Szíriát és Nicaraguát) kivéve minden állam csatlakozott hozzá, illetve a Kiotói Egyezményt alá nem író Egyesült Államok az elnökválasztást követően³⁰ továbbra is tagja az Egyezménynek. Azonban az érdemi tárgyalások és érdekütköztetések csak ezután következnek majd. A Párizsi Egyezmény csupán egy kezdet, egy kinyitott kapu, amely iránymutatásaival a nemzetállamokra ruházza a

cselekvés és döntés lehetőségét, egyben kötelességét is. Ferenc pápa enciklikája tehát az Egyezmény létrejöttét követően sem veszített aktualitásából, a következő évtizedeken és lépcsőfokokon is várhatóan tovább fogja kísélni azt.

¹ A Vatikán hivatalos oldala (2015): A „Laudato si’” enciklika. Elérhető:

https://w2.vatican.va/content/francesco/en/encyclicals/documents/papa-francesco_20150524_enciclica-laudato-si.html. Utolsó megtekintés: 2017.04.20.

² United Nations Treaty Collection (2016): A Párizsi Egyezmény. Elérhető:

https://treaties.un.org/doc/Treaties/2016/02/20160215%2006-03%20PM/Ch_XXVII-7-d.pdf. Utolsó megtekintés: 2017.04.19.

³ Az ENSZ Éghajlatvédelmi Keretegyezmény oldala (1992): United Nations Framework Convention on Climate Change. Elérhető: <https://unfccc.int/resource/docs/convkp/conveng.pdf>. Utolsó megtekintés: 2017.04.19.

⁴ Az ENSZ Éghajlatvédelmi Keretegyezmény oldala (1997): Kyoto Protocol to the United Nations Framework Convention on Climate Change. Elérhető: <https://unfccc.int/resource/docs/convkp/kpeng.pdf>. Utolsó megtekintés: 2017.04.19.

⁵ UN Documents (1987): Report of the world commission on environment and development: Our common future. Elérhető: <http://www.un-documents.net/our-common-future.pdf>. Utolsó megtekintés: 2017.04.20.

⁶ UN Documents (2005): 60/1. 2005 World Summit Outcome. Elérhető: <http://www.un.org/womenwatch/ods/A-RES-60-1-E.pdf>. Utolsó megtekintés: 2017.04.17.

⁷ DORKÓ Nikolett (2016): Ferenc pápa és a környezetvédelem, 30-31. In: NYÍRKOS Tamás, szerk.: A jó kultúrája Ferenc pápa és a világ kihívásai. Ostrakon HSzKE., Budapest. 2016. Elérhető:

http://btk.ppke.hu/uploads/articles/956050/file/pazmany_online_jo_cimer.pdf. Utolsó megtekintés: 2017.04.19.

⁸ Jorge Mario Bergoglio 2013. március 19-én választotta meg a konklávét, azóta Ferenc néven vezeti a Katolikus Egyházat. Bár a XVI. Benedek pápa által megkezdett „négykezes” Lumen Fidei enciklika 2013. június 29-én jelent meg, Ferenc pápa első saját enciklikájának a Laudato si’-t tekinti.

⁹ ROTTE, Ralph (2014): Außen und Friedenspolitik des Heiligen Stuhls. Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften, 167.

¹⁰ BETHKE, Mathias (2011): Die Außen und Friedenspolitik des Heiligen Stuhls – Ein systematisierender Überblick. Magdeburg: Magdeburger Journal zur Sicherheitsforschung 1. évf. 1. szám, 10.

¹¹ A Vatikán hivatalos oldala (2015): Ferenc pápa beszéde a Fehér Házban. Elérhető:

http://w2.vatican.va/content/francesco/en/speeches/2015/september/documents/papa-francesco_20150923_usa-benvenuto.html. Utolsó megtekintés: 2017.04.19.

¹² A Vatikán hivatalos oldala (2015): Ferenc pápa beszéde az ENSZ Közgyűlés előtt. Elérhető:

http://w2.vatican.va/content/francesco/en/speeches/2015/september/documents/papa-francesco_20150925_onu-visita.html. Utolsó megtekintés: 2017.04.19.

¹³ Az ENSZ Élmezésiügyi és Mezőgazdasági Szervezetének weboldala. Elérhető: <http://www.fao.org/about/en/>. Utolsó megtekintés: 2017.04.21.

¹⁴ A Vatikán hivatalos oldala (1963): A „Pacem in terris” enciklika. Elérhető: http://w2.vatican.va/content/john-xxiii/en/encyclicals/documents/hf_j-xxiii_enc_11041963_pacem.html. Utolsó megtekintés: 2017.04.21.

¹⁵ A Vatikán hivatalos oldala (1979): A „Redemptor hominis” enciklika. Elérhető:

http://w2.vatican.va/content/john-paul-ii/en/encyclicals/documents/hf_jp-ii_enc_04031979_redemptor-hominis.html. Utolsó megtekintés: 2017.04.21.

¹⁶ Pope Francis (2015): Encyclical letter Laudato si’ of the Holy Father Francis on care for our common home. Vatican: Vatican Press, 7.

¹⁷ Pope Francis (2015), 8.

¹⁸ UN Documents (1972): Report of The United Nations Conference on the Human Environment. Elérhető:

<http://www.un-documents.net/aconf48-14r1.spdf>. Utolsó megtekintés: 2017.04.22.

¹⁹ Az ENSZ Éghajlatvédelmi Keretegyezmény oldala (1990): Információk a Második Éghajlati

Világkonferenciáról. Elérhető: <https://unfccc.int/resource/ccsites/senegal/fact/fs221.htm>. Utolsó megtekintés: 2017.április 21.

²⁰ United Nations Treaty Collection (1945, június): Charter of the United Nations. Elérhető:

<https://treaties.un.org/doc/Publication/CTC/uncharter.pdf>. Utolsó megtekintés: 2017.04.21.

²¹ Az ENSZ Éghajlatvédelmi Keretegyezmény oldala (2011): A Durban Platform vázlat. Elérhető:

https://unfccc.int/files/meetings/durban_nov_2011/decisions/application/pdf/cop17_durbanplatform.pdf. Utolsó megtekintés: 2017.04.22.

²² A Meteorológiai Világszervezet weboldala. Elérhető: https://www.wmo.int/pages/index_en.html. 2017. április 22.

²³ Az ENSZ Környezetvédelmi Programja weboldala. Elérhető: <http://web.unep.org/>. Utolsó megtekintés: 2017. április 22.

²⁴ A teljesség igénye nélkül az Egyezmény említi: a Közgyűlés 1989. évi 44/228, 1988. évi 43/53, 1989. évi 44/207, 1990. évi 45/212, 1991. évi 46/169, 1989. évi 44/206, 1989. évi 44/172 számú határozatát.

²⁵ Pope Francis (2015), 68-71.

²⁶ Pope Francis (2015), 121-129.

²⁷ Az NDC-kről bővebb információ az ENSZ Éghajlatvédelmi Keretegyezmény weboldalán található. Elérhető: http://unfccc.int/focus/ndc_registry/items/9433.php. Utolsó megtekintés: 2017.04.22.

²⁸ Az ENSZ Éghajlatvédelmi Keretegyezmény weboldala (2009. december): A 15. Klímavédelmi Konferencia vázlatja. Elérhető: <https://unfccc.int/resource/docs/2009/cop15/eng/107.pdf>. Utolsó megtekintés: 2017.04.19.

²⁹ Az ENSZ Éghajlatvédelmi Keretegyezmény weboldala (2012): A Dohai Konferencia. Elérhetőség: http://unfccc.int/meetings/doha_nov_2012/meeting/6815.php. Utolsó megtekintés: 2017.04.22.

³⁰ Sokáig úgy tűnt, hogy az új elnök, Donald Trump kilépteti az Egyesült Államokat a klímaegyezményből.